

Matei VIȘNIEC

DIN LUME

Avignon – o pasiune

Festivalul de Teatru de la Avignon: Babilon al limbajelor teatrale, enorm carnaval al artelor, târg de spectacole și de speranțe, întâlnire anuală a celor care mai cred că lumea poate fi salvată prin artă, omagiu adus unei regiuni magice, Provența, ea însăși monument de culturi suprapuse.

Cine vine o singură dată la Avignon e pierdut: se îndrăgostește pe viață de acest festival. A fost cazul meu. De douăzeci de ani vin în fiecare vară, în fiecare lună iulie, la Avignon. Nu pot altfel. Am avut șansa să trăiesc în Franța, nu pot trăi vara fără să nu mă duc, măcar o săptămână, la Avignon. Și în fiecare an îmi spun: „Acum, că începi să îmbătrânești, cât ai să mai mergi la acest festival? Până la 60 de ani? Până la 70 de ani? Până când ai să devii un bătrânel ridicol pe străzile de la Avignon?” De fiecare dată când mă întorc de la Avignon îmi spun: „Gata, îmi ajunge, anul viitor «sar» peste Avignon”... Dar de fiecare dată, după ce trece toamna, după ce trece iarna, când vine primăvara, de prin luna martie, simt în mine o neliniște, simt că trebuie să-mi pregătesc plecarea la Festival. Și mai ales o aud pe fiica mea, care de la vârsta de 4 ani vine cu mine și cu soția mea la Festival, spunându-mi „dar la Avignon când mergem?”. Anul acesta Joëla a împlinit 14 ani și îmi dau seama că are deja 10 ani de festival la activ...

Prima mea amintire de la Festivalul de la Avignon: era în 1990, sosisem la Avignon cu mașina, cu un prieten, de la Paris. Am intrat în oraș pe la ora 17... A fost ca și cum am fi avut un accident, ca și cum am fi nimerit de pe autorită direct într-un alt timp. Orașul era plin de afișe, efectiv tapetat cu afișe, străzile erau pline de oameni care umblau de colo-colo, sute de actori împărțeau flyere, tot felul de cortegii de actori străbăteau orașul pentru a-și face publicitate, iar în fiecare piață sau piațetă sau intersecție de străzi era postat cel puțin un scamator, un saltimbanc sau un cântăreț care încerca să atragă lumea în jurul său. De altfel, în primele trei zile ale acelu prim sejur la Avignon nici n-am intrat la vreun spectacol prezentat în interiorul unui teatru, spectacolul străzii și spectacolele de stradă mi-au fost suficiente. Îmi amintesc foarte bine că în 1990 erau programate la Avignon, în OFF, cam 300 de spectacole... „Enorm, incredibil”, îmi spuneam. Anul acesta, recolta de spectacole în OFF a fost de peste o mie...

Festivalul de Teatru de la Avignon a devenit, în ultimii 20 de ani, un fel de caracatiță, s-a umflat, s-a amplificat, a crescut ca un aluat gigantic. Toată lumea vrea să vină la Avignon, toate companiile care fac teatru în Franța, toți actorii care își improvizează un *one-man-show*, toți amatorii și chiar toții naivii și impostorii teatrului vin în orașul Papilor ca la o icoană făcătoare de minuni. Festivalul este o șansă, o ieșire la mare, o sursă de oxigen și de orizont. Fiind un veritabil târg de teatru, cumpărătorii de spectacole sunt în număr mare, între 3000 și 4000. Tot acest fenomen este rezultatul descentralizării culturale a Franței: toate administrațiile locale, mici sau mari, au fost însărcinate cu misiuni culturale și au primit bani pentru a finanța companii, case de cultură, centre naționale dramatice, centre de creație și așa mai departe. Fiecare burg de 3000 de locuitori dispune de un mic teatru și fiecare director de astfel de instituție trebuie să-și programeze un anumit număr de spectacole pe durata anului. Și de unde să le ia, unde să le vadă, unde să le găsească dacă

Foto: Andra Badulesco

nu la Avignon? Iată de ce Festivalul a devenit un târg și cine spune târg spune diversitate de mărfuri. La Avignon, cumpărătorul de spectacole găsește tot ce vrea: piese clasice și noutăți, spectacole în stil tradițional și altele total hibride, spectacole de pantomimă și de dans, spectacole pentru copii, dar și spectacole de marionete pentru adulți... Imposibil să nu găsești din ce să-ți compui stagiunea atunci când ești programator și vii în OFF la Avignon. Cu atât mai mult cu cât la Avignon, în OFF, vin să joace nu numai companiile sărace, ci și companii subvenționate, găzduite de teatre importante, precum și un anumit număr de actori foarte cunoscuți, de vedete ale teatrului francez. Sigur, cumpărăturile se fac și în IN, unde spectacolele sunt mai puține, cam 30 sau 40, dar mai toate sunt mari producții, unele din ce în ce mai sofisticate și imposibil de plasat într-o categorie. Pe scurt, Festivalul este un târg, iar scopul companiilor este în primul rând acela de a-și vinde producțiile. Un spectacol bun, despre care începe să se vorbească, are șansa să fie văzut de 200 sau de 300 de programatori și să continue deci să trăiască pe durate de doi sau de trei ani.

Adevărata publicitate la Avignon, în OFF, se face de la spectator la spectator, din om în om. „Le bouche à oreille“ este numele dat de francezi acestui mecanism, ceea ce înseamnă circulația informației de la gură la ureche. Când cuiva îi place ceva, atunci începe să vorbească în jurul său, să facă publicitate respectivului spectacol. La Avignon nu se prea poate trișa, un spectacol prost nu poate să meargă bine. Pe terasele cafenelelor, pe străzi, la coadă în fața teatrelor, oamenii își vorbesc, intră în dialog unii cu alții fără să se cunoască. Toți sunt de fapt antrenați în același joc, se recunosc ca făcând parte din aceeași familie: familia pasionaților de teatru. Și atunci e firesc să-și transmită informații prețioase: „Mergeți să vedeți cutare spectacol, este extraordinar“; „nu care cumva să ratați cutare spectacol, este ceva unic“; „nu mergeți la spectacolul cutare că este prost, ne-am pierdut timpul cu el“; etc., etc. Informația circulă în felul acesta. După o săptămână de festival se știe deja ce e bun și ce e rău, iar după două săptămâni de festival companiile știu deja dacă au câștigat sau nu pariul. Există și companii care, în fața dezastrului (trei sau patru spectatori la fiecare reprezentare) decid să nu mai meargă până la capăt, să-și oprească spectacolele. Ceea ce nu înseamnă că Festivalul nu le-a adus totuși ceva important: experiență, întâlniri, contacte...

Avignon OFF în cifre anul acesta. 1092 de spectacole, 844 de companii prezente (dintre care 71 străine), 124 de locuri de joc (teatre, capele, etc.), peste 6000 de actori și artiști în oraș. Primul spectacol începe la ora 9 dimineața. La 9h30 sunt programate 3 spectacole. La ora 10 încep 24 de spectacole. La 10h30 încep 28 de spectacole și la ora 11 încep 52 de spectacole. Apoi mașina teatrală se ambalează și iese aproape de sub control... până pe la ora unu noaptea când totul se liniștește, când se termină ultimele reprezentații. Un spectator pasionat, care a venit la Avignon ca să vadă teatru, aleargă de fapt toată ziua de la o sală la alta și vede câte 4 sau chiar câte 5 spectacole pe zi. Uneori le combină pe cele din OFF cu cele din IN, altfel spus, în timpul zilei merge în OFF și seara merge în IN.

Dacă orașul Avignon nu și-ar fi păstrat intacte zidurile, Festivalul n-ar fi fost ceea ce este... Poate sună ca o platitudine, dar marea fascinație pe care o produce orașul vine în primul rând de la ziduri și doar în al doilea rând de la Palatul Papilor și de la faptul că 9 papi s-au perindat în secolul al XIV-lea pe la Avignon. Zidurile orașului, care formează o centură de piatră cu circumferința de 5 kilometri, dau uneori o senzație de sufocare, dar separă orașul medieval de restul regiunii și îl conservă oarecum în afara timpului. Multe companii au încercat să joace în afara zidurilor, *extra-muros*, unde spațiile de joc sunt mai ușor de amenajat, mai ușor de

găsit și mai ieftine. Toate aceste tentative n-au dus însă la nimic. Pur și simplu spectatorii care vin la Festival nu vor să iasă în afara zidurilor pentru a vedea un spectacol. Este ceva ce ține de un magnet invizibil, de psihologie, de credibilitate. Toate companiile care și-au încercat norocul jucând uneori doar la 30 de metri în afara zidurilor au pierdut. Dacă un teatru sau un spațiu de joc nu este *intra-muros*, el riscă să nu aibă spectatori chiar dacă spectacolele sunt bune. Un adevărat mister plutește asupra acestei atitudini. Oamenii sunt dispuși mai degrabă să ia mașina și să meargă să vadă un spectacol programat la 3 sau la 4 sau la 10 sau la 14 kilometri de Avignon, dar nu le place să iasă cu pasul din incinta orașului istoric, să treacă de centura de ziduri, să traverseze bulevardul de centură pentru a vedea un spectacol situat imediat *extra-muros*. Zidurile sunt un fel de garanție de magie. Ai ieșit dincolo de ele, magia s-a spulberat. Probabil că multe orașe din Provența, precum Arles sau Saint-Rémy-de-Provence, regretă acum că la un moment dat, pentru a se moderniza și extinde, și-au doborât zidurile... Să fi fost avignonezii mai leneși? Să nu fi vrut ei să-și dărâme zidurile din lene sau au simțit că ele ascundeau un tezaur turistic? Greu de spus, dar orașul Avignon este unul dintre puținele care și-au păstrat intacte porțile medievale și zidurile, ceea ce îi conferă un aer maiestuos. Zidurile sunt, în același timp, memoria orașului, iar marea sărbătoare teatrală care se desfășoară la Avignon pare uneori o prelungire a unor tradiții medievale, cum ar fi Sărbătoarea Nebunilor.

Dar adevăratul zid care există la Avignon, spun unii, ar fi de fapt cel care separă secțiunea IN de secțiunea OFF, secțiunea oficială a Festivalului de cea neoficială. Unii spun că între cele două lumi nu există dialog, că nu comunică între ele. Domeniul IN ar fi cel al regizorilor celebri, al marilor producții, al marilor vedete și al mondenității... Domeniul OFF ar fi cel al actorilor de rând, al companiilor mici, al tuturor amatorilor. Pe de o parte elita teatrală, pe de altă parte marea masă a meșteșugarilor teatrali. Spectacolele din IN se fac cu bani mulți și beneficiază de atenția presei centrale, în timp ce în OFF sărmanii actori, regizori și atașați de presă aleargă cu limba scoasă după un ziarist...

Ceva din toate acestea este adevărat, numai că în ultimii ani secțiunea OFF și-a luat un fel de revanșă asupra secțiunii IN. Și aceasta pentru că secțiunea oficială a instituționalizat, oarecum, avangarda. Majoritatea spectacolelor din IN au devenit extrem de provocatoare, mizând excesiv pe experiment. Publicul din IN a început să fie deabusolat, să se simtă chiar agresat. Ziarul *Le Monde* se întreba, pe data de 20 iulie: „Oare ce trebuie făcut cu Festivalul de la Avignon? Care este misiunea sa culturală? Oare ediția din 2010 a mers prea departe (cu provocările)?” Când sunt cazuri de spectatori care leșină din cauza violenței unui spectacol (după ce văd, de exemplu, sânge real țâșnind din antebrațul unei actrițe), oare ne mai aflăm la teatru? Când, după ce au plătit 25 sau chiar 35 de euro ca să intre la o reprezentație în IN, unii spectatori ies dezgustați sau dezamăgiți după 30 de minute sau după o oră, mai putem vorbi de misiunea culturală? Toate aceste subiecte sunt, în orice caz, în plină dezbatere. Pe acest fond, însă, secțiunea OFF câștigă în popularitate și rămâne singurul loc în care mai pot fi văzute și spectacole de „cuvânt”.

Umbră de scandal care planează asupra programărilor din IN ține și de faptul că eșecurile unor spectacole au loc pe fondul unor imense sume investite în crearea lor. IN-ul dispune de un buget total de peste 10 milioane de euro. *Paperlappap*, spectacolul de deschidere al Festivalului creat de elvețianul Christoph Marthaler în curtea de onoare a Papilor, n-a trezit un mare entuziasm. El și-a permis însă luxul de a crea un spectacol care nu va circula dincolo de cele zece reprezentații

Foto: Andra Badulesco

prevăzute în curtea Palatului papal. Uite pe ce se duc banii, spun mulți directori de companii mici, din OFF. În timp ce nouă ni se taie subvențiile, directorii secțiunii oficiale își permit să finanțeze un spectacol destinat să trăiască numai de zece ori și să moară în locul în care s-a născut.

Toate aceste dezbateri fac parte însă din natura intimă a Festivalului care este și un imens forum de discuții. În fiecare an, de altfel, atât în IN, cât și în OFF se discută mult despre viitorul culturii, despre impactul crizei asupra culturii, despre Europa culturii și despre raporturile dintre bani, politică și cultură. Colocviile, dezbaterile, polemicile țin de natura vie a acestui festival, de caracterul său complex, artistic, dar nu numai. Festivalul de la Avignon este un fenomen cultural și de societate, o întâlnire anuală a forțelor vii ale culturii franceze și chiar europene, o oglindă a energiilor creative ale Europei. Prin marele număr de artiști și regizori străini invitați să lucreze în IN, Franța își păstrează oarecum acest statut de mare putere culturală care știe să atragă și să ofere o șansă artiștilor lumii. Festivalul mai reprezintă însă ceva: un loc de rezistență în fața tăvălugului globalizant, în fața acelei subculturi de televizor și în fața presiunii holywoodiene. La Avignon, chiar atunci când spectacolele excesiv de provocatoare sunt niște eșecuri, suntem totuși în altă lume, într-o căutare a alternativei față de mediocritatea culturală pe care ne-o propune industria mondială de divertisment.

Orașul Avignon se află pe malul stâng al Ronului, iar la ora la care papii l-au ales ca reședință, în 1309, ei nu făceau de fapt decât să se deplaseze de la Roma tot pe pământ papal. Până la Revoluția Franceză, comitatul Venessin și orașul Avignon, care era capitala acestui comitat, au fost considerate regiuni subordonate Vaticanului. Ceea ce nu i-a împiedicat pe cardinali, la acea oră, să-și construiască

Foto: Andra Badulesco

reședințe somptuoase pe malul drept al Ronului, care însemna deja Franța. Așa s-a născut un superb burg, Villeneuve-lez-Avignon. Între Avignon și Villeneuve-lez-Avignon se întindea pe vremuri celebrul „pod de la Avignon” din care nu a mai rămas însă decât o bucată, pentru că în secolul al XVII-lea a „venit apa și l-a luat”. Burgul Villeneuve-lez-Avignon a intrat însă și el în configurația Festivalului, printr-o foarte reușită operațiune care se numește „Villeneuve en scène”. Ea este un fel de micro-festival în interiorul marelui festival, o punte între IN și OFF, pentru că la Villeneuve vin să joace companii intinerante din toată Europa. Anul acesta au sosit cu caravanele 20 de astfel de companii: majoritatea dintre ele fiind franceze, celelalte venind din străinătate (Germania, Elveția, Cehia...) Spectacolele sunt prezentate fie în corturi care amintesc cele de circ, fie în diverse arene și spații amenajate în aer liber. Prezența lor are ceva magic, parcă plonjăm într-un film de Fellini, parcă revine lumea lui Molière și a acelor actori rătăcitori care străbăteau Franța pentru a juca în zilele de târg sau în fața seniorilor dispuși să-i adăpostească pentru o noapte.

Compania „Théâtre de la Licorne”, care vine de la Lille, s-a instalat pe o colină, la zece minute cu pasul de centrul burgului, și prezintă un uluitor spectacol intitulat *Spartacus*. Regizoarea Claire Dancoisne este o celebritate în mediul artiștilor care lucrează cu obiecte și marionete. Ea utilizează, de altfel, în spectacolele sale, tot felul de mașinării ciudate împinse de actori mascați, obiecte mecanice cu pedale și roți, reprezentând animale și insecte, creații hibride în care simți încă forța aparatelor de sudură, dar și poezia conceptului. I-am văzut spectacolul într-o seară în care bătea ușor Mistralul, iar pinii maritimi și chiparoșii de pe colină intraseră într-un fel de dans ritual. Oamenii erau fericiți să participe la această experiență, să urce colina luminată cu becuțele colorate și să se înghesuie apoi într-un fel de

colisseum minuscul, în jurul unei piste ovale ca să asiste la o luptă de gladiatori reprezentați de marionete din metal. Iar povestea lui Spartacus era cântată de doi tenori, unul jucându-l pe Cezar și celălalt pe generalul Crassus.

La Festivalul de la Avignon am văzut deseori oameni fericiți. Majoritatea celor 125 000 de spectatori pe care îi recenzează anual secțiunea IN nu sunt specialiști în materie de teatru. Ei sunt pur și simplu iubitori de teatru și fac parte dintr-o clasă mijlocie care își permite vacanțe culturale. Unii dintre acești spectatori sunt parizieni dispunând de case de vacanță în sudul Franței, alții se opresc la Avignon pentru câteva zile înainte de a pleca în alte direcții unde își petrec vacanțele. Festivalul este, pentru mulți dintre ei, o etapă, dar și un pelerinaj anual în căutarea magiei. Unii combină Avignon-ul cu alte festivaluri care au loc în regiune, precum cel de operă de la Aix-en-Provence sau cel de artă lirică de la Orange. În OFF, unde se vând peste un milion de bilete în cele trei săptămâni ale Festivalului, am întâlnit întotdeauna mulți profesori și animatori culturali.

Publicul de la Avignon, mai ales cel din IN, este însă capabil să-și exprime și nemulțumirea. Prima formă este cea a plecării precipitate în timpul spectacolului. Alți nemulțumiți însă preferă să aștepte finalul pentru a-i hudui și fluiera pe actori și pe regizori. A fost cazul cu spectacolul de deschidere de la Palatul Papilor. Imediat după terminarea lui s-au auzit întâi reacțiile celor dezamăgiți și chiar furioși. Abia după seria de fluierături și proteste s-au impus aplauzele celor care păreau mulțumiți, totuși, de ceea ce văzuseră.

Am observat că publicul fluieră numai la spectacolele proaste din IN, niciodată la cele din OFF. Probabil că spectacolele proaste din OFF au, în mintea publicului, niște circumstanțe atenuante: în definitiv, unei companii sărace care și-a încercat și ea norocul la Avignon în OFF, într-un teatru de 60 de locuri, i se poate ierta un eșec. Mai greu i se iartă un eșec unui regizor cu renume sau cu ifose din IN, care își creează spectacolul cu bani mulți și provoacă deplasarea a mii de spectatori. Iar în ultimii șase ani, de când secțiunea oficială este condusă de Hortense Archambault și Vincent Baudriller, publicul a avut deseori ocazia să fluiere și să huiduiască.

Încerc să-mi dau seama care a fost spectacolul cel mai prost pe care l-am văzut în ultimii ani în IN. La unele m-am plictisit, la altele mi s-a făcut milă de actori și de public... Niciodată însă n-am rămas mai stupefiat în fața mediocrității ca anul acesta, când am văzut *Orchestra pierdută*, piesă scrisă și regizată de Christophe Huysman. Uluitor este însă decalajul între ce promite regizorul în caietul-program și ce oferă pe scenă. De altfel, și în cazul altor spectacole acest decalaj frizează ridicolul. Cum caietul-program al secțiunii IN este redactat și publicat înainte ca majoritatea spectacolelor să fie terminate, este normal ca el să nu consemneze decât o listă de intenții regizorale. În materie de *intenții*, însă, unii regizori sunt redutabili. Capacitatea lor de a înșira fraze sforăitoare, de a manipula subtilități și promisiuni metafizice este uluitoare și exclude orice modestie. Este și cazul cu Christophe Huysman, care își propune (în caietul-program) „să reamintească faptul că este urgent să vorbim despre umanitate într-o societate unde umanitatea are din ce în ce mai puțin drept de cetate”... Între această frază și spectacolul său, de la care oamenii ieșeau cu zecile, distanța este abisală. În timp ce urmăream ceea ce se întâmpla pe scenă eram furios, îmi spuneam: „Câtă lipsă de coerență, nu comunică nimic, nu e capabil să producă nicio emoție, totul este numai pretenție, experiment de dragul experimentului, nu e nici măcar șocant, nimic nu se leagă etc.”. Însă mai târziu, gândindu-mă mai bine, am început să-mi spun: „Dar oare nu sunt aceste spectacole-eșec oglinda lumii noastre care se videază de sens, de valori, de criterii, de principii? În definitiv, de ce ar trebui să iertăm eșecurile instituțiilor bancare mondiale care pierd miliarde de dolari, și să nu iertăm eșecul unui regizor care și-a creat spectacolul doar cu câteva zeci de mii de euro?”.